

ВИКОРИСТАННЯ МЕТАКОГНІТИВНИХ НАВИЧОК ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ДІЛОВОЇ ІНОЗЕМНІЙ МОВІ СТУДЕНТІВ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

THE USAGE OF METACOGNITIVE SKILLS FOR TEACHING BUSINESS FOREIGN LANGUAGE THE STUDENTS OF NON-PHILOLOGICAL SPECIALTIES

У статті розглянуто актуальну проблему використання метакогнітивних навичок під час навчання ділової іноземній мові студентів нефілологічних спеціальностей. Проаналізовано існуючі дослідження впливу метакогнітивних навичок на процес навчання та способи їх реалізації у навчальному процесі. Наведено узагальнене роз'яснення поняття «метакогнітивні навички» та їх вплив на академічні успіхи під час навчання ділової іноземній мові. Розглянуто декілька ефективних програм метакогнітивного навчання у студентів та вже працюючих фахівців. Відзначається важливість опанування метакогнітивних навичок під час навчального процесу задля успішної професійної діяльності, адже вони є основою для успішного засвоєння інформації та роботи з нею. Підкреслено, що завдяки постійному розвитку метакогнітивних навичок здобувачі освіти точніше оцінюють власні здібності, сильні та слабкі сторони, що, в свою чергу, дозволяє підібрати кращі стратегії навчання та підходи до виконання завдань, а також адекватно самостійно оцінити результат виконаної роботи. Зазначено, що невірна оцінка власних здібностей може призвести до проблем з виконанням поставлених задач, а систематична переоцінка власних знань – до зниження академічної успішності здобувача, а це, відповідно, може значно вплинути на подальше навчання і трудову діяльність. Наведено приклади стратегій розвитку метакогнітивної регуляції студентів, що були запропоновані професором педагогічного інституту м. Гренобль, Франція, М. Гранжа. Продемонстровано власний досвід впровадження заходів з розвитку метакогнітивної регуляції під час навчання ділової іноземній мові студентів нефілологічних спеціальностей. На основі аналізу власного досвіду виявлено реальний зв'язок між ступенем володіння метакогнітивними навичками та мотивацією і результатами навчання серед студентів нефілологічних спеціальностей. Доведено актуальність та доцільність розвитку метакогнітивних навичок, адже їх застосування сприяє якійсь підготовці фахівців готових до виконання завдань різної складності у будь-якій сфері діяльності.

Ключові слова: метакогнітивні навички, метакогнітивна регуляція, метакогнітивна

обізнаність, організація роботи, ділова іноземна мова.

The article deals with the actual problem of using metacognitive skills for teaching business foreign language the students of non-philological specialties. The existing research on the impact of metacognitive skills on the learning process and methods of their implementation in the learning process have been analysed. A generalised explanation of the concept of «metacognitive skills» and their influence on academic success for teaching business foreign language is presented. Several effective programmes of metacognitive training for students and already working professionals are considered. The importance of mastering metacognitive skills during the educational process for prosperous professional activity is noted, because they are the basis for successful assimilation of information and work with it. It is emphasized that due to the constant development of metacognitive skills, students more accurately assess their own abilities, strengths and weaknesses, which, in turn, allows them to choose better learning strategies and approaches to completing tasks as well as adequately and independently evaluate the result of the work performed. It is noted that an incorrect assessment of one's own abilities can lead to problems with the performance of assigned tasks, and a systematic overestimation of one's own knowledge can lead to a decrease in academic success, and this can significantly affect further education and professional activity. Examples of strategies, which were proposed by Pr. Michel Grangeat, for the development of students' metacognitive regulation are given. The personal experience of implementing measures for the development of metacognitive regulation for teaching business foreign language the students of non-philological specialties is demonstrated. Based on the analysis of one's own experience, real connections between the degree of mastery of metacognitive skills and motivation and learning outcomes among students of non-philological specialties are revealed. The relevance and expediency of the development of metacognitive skills have been proved, because their application contributes to the high-quality training of specialists ready to perform tasks of varying complexity in any field of activity.

Key words: metacognitive skills, metacognitive regulation, metacognitive awareness, work organization, business foreign language.

УДК 378.1:81'243
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/55.1.31>

Долженко М.В.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри іноземних мов
Університету імені Альфреда Нобеля
Волобуєва П.С.,
ст. викладач кафедри іноземних мов
Університету імені Альфреда Нобеля
Герченова І.В.,
викладач кафедри іноземних мов
Університету імені Альфреда Нобеля
Грицкевич П.С.,
викладач кафедри іноземних мов
Університету імені Альфреда Нобеля

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. В сучасному світі людина живе і займається професійною діяльністю в безперервному потоці інформації, яка має бути сприйнята, осмислена та інтерпретована. Умови професійної діяльності, що постійно змінюються,

висувають підвищені вимоги до сучасного молодого фахівця. Одним з першочергових завдань вищої освіти є навчання здобувачів освіти в плані самостійного набуття та засвоєння знань і вмінь як невід'ємної частини професійної освіти. Вагомим стає формування вмінь самостійно мислити і шукати нові знання, вмінь вирішувати проблеми

та на практиці застосовувати отримані знання. Саме тому є важливим розглянути метакогнітивні навички як основу успішного навчання ділової іноземній мові.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Відомим дослідником оцінки навичок XXI ст. є Патрік Гріфін, керівник глобального дослідницького проекту (Assessment and Teaching of 21st Century Skills). На його думку, навички, які знадобляться в майбутньому випускникам університетів, будуть виключно комунікаційними: розуміння культурних відмінностей, креативність, стратегічне і критичне мислення, уміння організації роботи груп і швидке спільне рішення завдань. Навчити студентів не боятися невизначеності, критично аналізувати інформацію, творчо мислити, рефлексувати і терпляче працювати є завданнями, що стоять перед сучасним викладачем. Треба усвідомлювати, що саме ці якості бачать роботодавці в своїх потенційних працівників.

На нашу думку, метакогнітивне навчання є малодослідженою проблемою, хоча чимала кількість наукових публікацій зарубіжних дослідників присвячена цьому питанню, зокрема це такі, як G. Shraw, R. S. Dennison, S. G. Paris, A. Pintrich, O. B. Карпов, М. М. Кашапов, М. О. Холодна та інші, але також є і українські дослідники, серед яких Т. І. Доцевич, Е. Л. Носенко, Т. Б. Хомуленко.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Сьогодні помітно активізувалися дослідження навчальної саморегуляції як важливого чинника майбутнього професійного та життєвого успіху. В наукових дослідженнях доведено, що студенти із розвинутою саморегуляцією більш успішні в навчанні, роботі, суспільному житті; вони мають вищий рівень психологічного благополуччя і є менш схильними до адикцій, конфліктів та інших проблем (І. Бех, Ж. Вірна, М. Боришевський, Л. Дика, І. Галян, Р. Каламаж, С. Максименко, В. Моляко, Л. Мойсеєнко, В. Олефір, І. Пасічник, О. Саннікова, О. Сергієнко, О. Чебикін, Н. Andrade, A. Bandura, M. Boekarts, T. Cleary, A. Kitsantas, D. Schunk, P. Winne, B. Zimmerman та ін.) [1, с. 1].

Але залишається актуальним з'ясування взаємозв'язку когнітивних та метакогнітивних процесів, ролі саморегуляції в ефективності пізнавальної діяльності, умов формування метакогнітивних умінь студентів, що є важливим у контексті не лише підвищення їх академічної успішності, а й проблеми здатності до ефективного вивчення іноземної мови.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є проаналізувати існуючі в освітній практиці ефективні програми метакогнітивного навчання студентів, які орієнтовані на формування метакогнітивної обізнаності студентів, розвиток їх метакогнітивних стратегій та

рефлексії, розглянути психологію метакогнітивних процесів особистості, а також поділитися нашим власним досвідом впровадження заходів з розвитку метакогнітивної регуляції студентів, які запропонував професор педагогічного інституту м. Гренобль, Франція, М. Гранжа, під час навчання ділової іноземній мові студентів нефілологічних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів.

Завдяки швидкому процесу глобалізації перед педагогікою постає нова вимога до методик та методів навчання, в тому числі і іноземних мов – формування метакогнітивної компетентності тих, хто навчається, що сприятливо впливає на мотивацію до навчання та в цілому до пізнання та полегшує вибір у підходах до вирішення поставлених цілей.

У сучасній зарубіжній науці виокремлюються декілька ефективних програм метакогнітивного навчання у студентів та вже працюючих фахівців [5].

Найперше, це програма цілеспрямованого розвитку метакогнітивних стратегій К. Діркеса, учня Дж. Флейвелла, що передбачає 6 головних етапів, спрямованих на формування вмінь: зіставлення нової інформації, що поступає з вже існуючою у досвіді; підбору та підсумкового вибору оптимальних для даного завдання стратегій мислення; планування, моніторингу та оцінки процесу мислення. А саме: 1) чітке розділення відомого та невідомого у проблемних ситуаціях; 2) вербалізація процесу мислення; 3) ведення щоденника мислення; 4) планування та саморегуляція мислення; 5) формулювання стратегій мислення; 6) самооцінка ефективності мислення за різним критерієм.

Також існує освітня програма «Knowledge Wave», науковим підґрунтям якої є положення про ефективність метакогнітивного середовища, що навчає. Метакогнітивне середовище дає змогу розвивати навички саморегуляції мислення, а роль педагога полягає в створенні такого середовища – описанні, оцінці та цілеспрямованому моделюванні метакогнітивних стратегій. Основними методами у цій програмі є: методи запитань, використання запитань, що запускають критичне мислення та не дають сприймати як догму певну інформацію та чужу думку; рефлексивні методи.

Наступною є Школа «конструктивного навчання», метою функціонування якої у межах вищих навчальних закладів є забезпечення накопичення студентами-майбутніми фахівцями досвіду використання метакогнітивних стратегій завдяки створенню метакогнітивного контексту навчання. Основними принципами конструктивного підходу є принципи: активності, дослідницької позиції, саморегуляції у процесі пізнання [11].

Формами організації метакогнітивного навчання у межах цього підходу є: «метакогнітивна дискусія» – аналіз процесу стратегій навчання у групах, та практикум, що включає спеціальні завдання, які вимагають для свого вирішення розвинених метапізнавальних умінь та навичок.

Дуже цікавою в науковому колі визнається програма «Рефлексивний асистент» [9], яка є першою визнаною комп'ютерною програмою метакогнітивного навчання, що унеможлиблює спільну діяльність та спілкування учасників програми як між собою, так і з викладачем. Зміст цієї програми полягає у тому, що комп'ютерна програма пропонує учаснику вирішити низку математичних та логічних задач. При цьому у процесі рішення задача проблематизується – учаснику ставляться запитання про цілі, які він ставить перед собою, альтернативні варіанти рішення, способи вибору стратегій рішення, відслідковування перебігу рішення та оцінки власної діяльності.

Окрім програм метакогнітивного навчання для студентів існує велика кількість досліджень, які мають прикладну спрямованість і проводяться на межі психології та педагогіки з метою визначення особливостей впливу метакогніцій на ефективність пізнавальних процесів суб'єктів навчальної діяльності.

Так, наприклад, Т.І. Доцевич також досліджує метакогнітивну компетентність суб'єкта педагогічної діяльності у вищій школі, яку визначає як вмотивовану систему здатностей, до яких належать метапам'ять, метамислення, метакреативність (абнотивність) та металінгвістичні здібності [4].

Металінгвістичні здібності є здатністю особистості до рефлексії процесів маніпуляції структурних особливостей мови, використання мови як об'єкта мислення, на противагу використання мовленнєвої системи для розуміння та вироблення фраз [12].

Одним з основних факторів, які спонукають до метакогнітивної активності, вважають усвідомлення особою важливості застосування регулятивних дій щодо власних пізнавальних процесів, що виникає на основі позитивного досвіду їх використання і відповідної атрибуції – розуміння, що успішний результат пізнавальної діяльності залежить і від управління когнітивними процесами [7, с. 25]. Роль, яка відводиться емоціям у формуванні мотивації до управління пізнанням, полягає в тому, що позитивні емоційні переживання закріплюють такі дії і стимулюють їх у подальшому [7].

Аналізуючи психологію метакогнітивних процесів особистості, А.В. Карпов, І.М. Скитяєва [5] стверджують, що даний процес є основою для успішного засвоєння інформації. Питанням формування метакогнітивних навичок також займалися Е. Ю. Савин та А.Ю. Фомін [6]. Вони стверджують, що варто розібратися у тому, чи є формування

метакогнітивних навичок при запам'ятовуванні інформації залежним від характеристик нового матеріалу, і тоді, чи для кожної нової інформації будуть використовуватись різні стратегії. Або ж, метакогнітивні навички виступають універсальною структурою, яку спочатку варто засвоїти, і лише потім опанувати нову інформацію. Так, А.В. Карпов та І.М. Скитяєва [5] зробили висновки про те, що метакогнітивні навички можуть бути сформовані на основі визначення меж когнітивної компетентності, формуванні метакогнітивного понятійного апарату, практики словесних описів метакогнітивних процесів, плануванні діяльності та оцінці отриманих результатів.

Не слід забувати про те, що метакогнітивні навички є корисними не лише під час процесу навчання, вони є доречними для широкого спектру діяльності, в першу чергу такі навички позитивно впливатимуть на подальшу професійну діяльність не залежно від обраної професії. А. Гриньків зазначає, що напрочуд важливими є адекватне планування та оцінка студентами своєї самостійної роботи, адже це напряду впливає на мотивацію та подальші результати [2].

В статті «Метакогнітивні дослідження в контексті освітніх інновацій» А. Гриньків доводить, що «метакогнітивна теорія має великий потенціал для викладачів щодо втілення ними інноваційних технологій, оскільки такий підхід дозволяє здійснювати освітню діяльність через навчання стратегіям і студенти можуть покращити власну успішність шляхом дослідження свого мислення». Вивчаючи сучасні дослідження, він робить висновки про те, що «металізнання» – це вивчення того, «наскільки добре людина уявляє собі можливості і обмеженість власного пізнання, що знає вона про те, які стратегії використовує в рішенні різних завдань, наскільки чітко розуміє, якими знаннями у тій чи іншій галузі володіє» [2, с. 43]. Ці аспекти металізнання зазвичай позначаються поняттям «метакогнітивна обізнаність». Метакогнітивна обізнаність (metacognitive awareness) у широкому сенсі включає в себе знання можливостей і обмежень власного пізнання, усвідомлення стратегій і прийомів розв'язування задач, а також умов, у яких може бути використана та чи інша стратегія вирішення. Крім цього, метакогнітивна обізнаність стосується також способів регуляції власного пізнання, які реалізуються в процесі планування, моніторингу та оцінки рішення визначеного завдання. Дослідження показують, що чим краще суб'єкт обізнаний про власні пізнавальні процеси, тим більш успішним він є у вирішенні різних, зокрема й академічних, завдань. За його думкою «питання метакогнітивної обізнаності є вкрай актуальними для освітньої галузі. Адже прийняття того чи іншого рішення індивідом значною мірою залежить від усвідомлення якості власного знання,

від його самооцінки, що своєю чергою впливає на навчальні стратегії та рішення конкретних тактичних завдань.

Відомо багато фактів, коли завищена оцінка власних здібностей і знань призводить до помилкового планування діяльності та, як наслідок, невиконання запланованих завдань. Людина часто переоцінює власну компетентність, буває занадто самовпевненою в оцінці результатів роботи з завданням. Даний феномен отримав назву надмірної впевненості (*overconfidence*). Психолог Дж. Меткалф позначає такі феномени терміном «когнітивний оптимізм».

Переоцінка власної компетентності нерідко призводить до рішень, наслідки яких можуть бути не тільки шкідливими, але навіть катастрофічними. Студент, який переоцінює власні знання, систематично недопрацьовує над навчальним предметом і ризикує знизити власну академічну успішність. Згадані феномени конкретизуються в понятті метакогнітивного моніторингу, який відноситься до регулятивного аспекту метапізнання і є прослідковуванням суб'єктом власної пізнавальної активності та її результатів у процесі вирішення різних типів завдань [11].

У контексті освітніх інновацій цікавим є дослідження взаємозв'язку навчальних здібностей та метакогнітивних якостей особистості, яке проводить А. А. Карпов [10]. Учений досліджує взаємозв'язок рівня навчальних здібностей і ступінь розвитку метакогнітивних процесів особистості. Його гіпотеза полягає в тому, що існує закономірний взаємозв'язок між рівнем навчальних здібностей і метакогнітивними якостями особистості. Відповідно збільшення рівня навчальних здібностей як загальної здатності в цілому позначається на тенденції до підвищення загальної міри розвитку метакогнітивних здібностей особистості. Дослідник констатує наявність прямої залежності між цими феноменами.

На думку К. Dirkes удосконалення метакогнітивних навичок та способів їх реалізації має стати головною метою освіти, а це в свою чергу допоможе індивіду краще пристосовуватись до умов професійної діяльності [8]. Маючи метакогнітивні навички, людина може реалістично оцінити рівень складності завдання та можливість його виконання; час роботи, що буде потрібен для діяльності; різноманітні варіації вирішення та інші аспекти, що є вже особливостями кожної із професій. Завдяки вже сформованим навичкам під час навчального процесу студенти не тільки є потенційно більш успішнішими під час виконання завдань, але й більш продуктивними працівниками, що розуміють та можуть самостійно контролювати мотивацію до роботи.

Професор педагогічного інституту м. Ґренобль, Франція, М. Гранжа, пропонує декілька заходів

з розвитку метакогнітивної регуляції студентів, а саме:

1) створення таких навчальних ситуацій, які б потребували від студентів реалізації механізму саморегуляції. Для цього студенти мають зіштовхнутися з достатньо складним навчальним завданням, що мобілізує їх рефлексивну діяльність на відміну від ситуацій, для вирішення яких достатньо застосувати доведені до автоматизму навички;

2) впровадження у навчальному процесі методу метакогнітивного аналізу (метакогнітивних пауз – М. Роменвіль, Б. Ноель), у процесі яких актуалізуються метазнання стосовно:

– **суб'єкта** (Що студент знає про зміст діяльності, про свої успіхи/невдачі у певній діяльності та про засоби, що дозволяють успішно діяти?);

– **навчального завдання** (Що студент знає про мету навчальної дії, про критерії її реалізації та критерії успішної діяльності?);

– **навчальних стратегій** (Що студент знає про механізми діяльності та про механізми поступового контролю за перебігом реалізації діяльності?) [13].

Одним із таких заходів з розвитку метакогнітивної регуляції студентів, які запропонував професор М. Гранжа, нами було впроваджено виконання проєктного завдання здобувачами вищої освіти нефілологічних спеціальностей Університету імені Альфреда Нобеля під час вивчення дисципліни «Ділова іноземна мова», яким було запропоновано розробити власний бізнес-проєкт. Вони мали «створити» власну компанію, розкриваючи такі пункти як:

- форма бізнесу;
- ідея продукту, послуги або бізнесу з деталями та зазначенням конкурентних переваг;
- унікальна торгова пропозиція;
- цільова аудиторія;
- цінова політика;
- просування товару (реклама, ідеї щодо рекламних роликів, слогану, білбордів тощо);
- людські ресурси та вимоги до них;
- розмір стартового капіталу;
- потенційні джерела фінансування.

Наприкінці навчального семестру студенти презентували свої бізнес-проєкти у вигляді презентацій на навчальному занятті. Крім того, під час презентацій своїх проєктів відбувалось «peer assessment» – студенти оцінювали бізнес-проєкти своїх одногрупників. Для цього на початку заняття викладачі роздавали «Аркуш взаємооцінки» (*Peer assessment sheet*), який містив 10 питань-критеріїв для оцінки проєкту, і студенти виставляли бали від 1 до 5, оцінюючи наскільки бізнес-проєкт відповідав вимогам, що зазначені в «Аркуші взаємооцінки». Такий вид діяльності є достатньо ефективним заходом розвитку метакогнітивної регуляції,

адже студенти мали виконати навчальне завдання, яке потребувало від них знання певної сфери професійної діяльності, вміння формулювати та досягати поставленої цілі завдання, творчо та критично мислити в процесі реалізації завдання, спонукало до самостійної дослідницької роботи. Також, можливість обрання власної тематики спрацювало як ефективний мотиваційний фактор – студенти презентували ідеї, в яких були зацікавлені самі і які б зацікавили одногрупників. Слід зазначити, що під час обговорення «peer-assessment» студенти мали змогу проаналізувати свої успіхи та невдачі стосовно реалізації поставленого завдання. Таким чином, впровадження таких заходів у навчальний процес не тільки формує нові навички та вміння професійного спрямування, а й підвищує мотивацію студентів, дає можливість реалістично оцінити рівень складності завдання та спроможність його виконання.

Висновки із цього дослідження і подальші перспективи в цьому напрямку. Можемо узагальнити, що використання та впровадження метакогнітивних навичок в навчальну діяльність, стимулює студентів критично мислити, приймати рішення, вирішувати поставлені проблеми та завдання, ставити реалістичні цілі, контролювати процес вивчення нового, використовувати ефективні стратегії навчання з метою набуття нових знань та вмінь, а також, сприймати, аналізувати та оцінювати інформацію, приходити до висновків, організувати свою діяльність адекватно повідомленнями, які передають інші суб'єкти та об'єкти навколишньої дійсності.

Використання метакогнітивних навичок дозволяє підвищити ефективність навчальної діяльності загалом, розвиває інтелектуальні здібності студентів та допомагає вирішити питання якісної іншомовної підготовки майбутніх конкурентоспроможних фахівців за сучасних вимог на ринку праці.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Балашов Е. М. Метакогнітивний моніторинг саморегульованого навчання студентів: автореф. дис. доктора психол. наук. Національний університет «Острозька академія». Острог, 2020. 40с. URL: https://www.oa.edu.ua/doc/dis/balashov_avto.pdf
2. Гриньків А. Метакогнітивні дослідження в контексті освітніх інновацій. Вища освіта України. 2016. № 2. С. 37-43.
3. Демидович О.М. Особливості формування метакогнітивної компетентності і студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення іноземної мови. Психологічний часопис. 2019. № 8. С. 220-231.
4. Доцевич Т.І. Метакогнітивна компетентність суб'єкта педагогічної діяльності у вищій школі : автореф. дис. д-ра психол. наук. : 19.00.07. Київ, 2016. 42 с.
5. Карпов, А. В. Психология метакогнитивных процессов личности. М.: Издво «Институт психологии РАН», 2005. 352 с.
6. Савин Е. Ю., Фомин А.Е. Когнитивная психология образования: аудитория как лаборатория. Психология в вузе. 2013. №. 3. С. 67-83.
7. Borkowski J.G. A process-oriented model of metacognition: links between motivation and executive functioning. Issues in the Measurement of Metacognition. Buros-Nebraska Series on Measurement and Testing. 2000. P. 1–41.
8. Dirkes M.A. Metacognition: Students in charge of their thinking. Roeper Review. 1985.8(2). P.96-10.
9. Hacker, J. Teaching new thinking. Journal of developmental Psychol. 1997. Vol. 5. P. 28–36.
10. Karpov A. A. Relationships and learning metacognitive personality traits. Yaroslavl Pedagogical Bulletin. 2012. T. 2. № 3. P. 228–235.
11. Schraw, G, Moshman D. Metacognitive theories. Educational Psychology Review. 1995. Vol. 7. Issue 4. P. 351–371. doi: 10.1007/bf02212307
12. Tunmer W.E., Metalinguistic awareness in children. Theory, Research, and Implications. Berlin; Heidelberg; New York; Tokyo, 1984. P. 148.
13. Wolfs, J. L. Methodes de travail et strategies d'apprentissage: Du secondaire a l'utiiversite. Bruxelles: De Boeck & Larcier, 2001. 332 p.